

ONLINE

MACKÓ - FARSANG

Medvetartás a 155 éves
Budapesti Állatkertben

Ezer bocs...

A medvék tartásának hagyománya volt már a régi időkben is: erről tanúskodik például az Alcsúti Arborétumban, a kastély romjai mellett fennmaradt medveketrec. Természetes tehát, hogy az 1866-ban megnyílt Budapesti Állatkert első lakói közt is megtaláljuk a barnamedvét – sőt, mivel oroszlánok, tigrisek vagy egyéb nagymacskák akkor még nem voltak az Állatkertben, mondhatjuk, hogy a nagytestű ragadozókat egyedül ő képviselte.

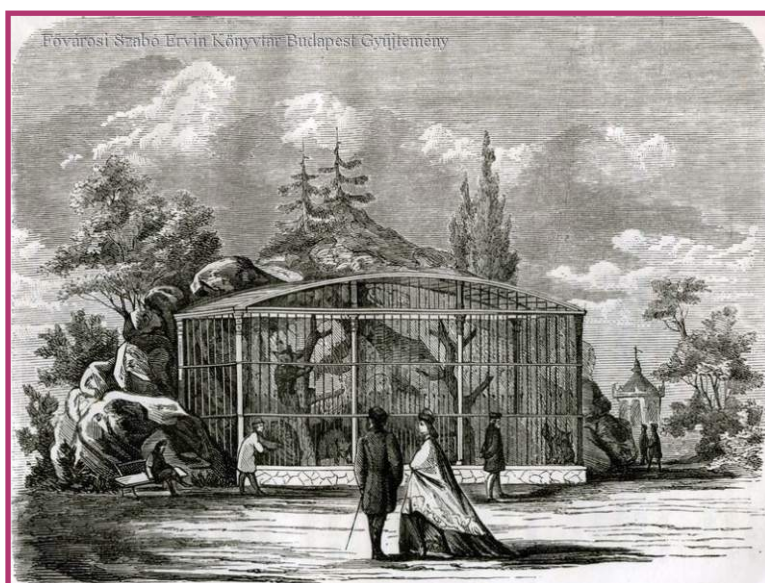

Állatkertünk 155 éves története folyamán szinte minden esztendőben láthatott is valamilyen medvét az ide látogató közönség. Medve nélkül nincs állatkert! – ezt mondogatta mindig egyik régi, legendás medvegondozónk. A legjellemzőbb faj persze mindvégig a barnamedve volt: a Kárpát-medencében is honos európai alfaja mellett a múltban időnként a tejeskávészínű szíriai alfaj, a grizzly néven ismert észak-amerikai alfaj, és az alaszakai Kodiak-szigetcsoporton őshonos alfaj képviselőivel is foglalkoztunk. De élt már Budapesten örvösmedve, ajakosmedve,

baribál (azaz amerikai fekete medve), sőt az 1910-es években egy rövid ideig még maláj medve is. És persze az elmúlt bő másfél évszázad nagy részében jegesmedvéket is bemutattunk.

Kristóf és a kezdetek

Legelső medvénk egy *Kristóf* nevű barnamedve volt, aki még 1865-ben került hozzánk: akkor, amikor még meg sem nyílt az Állatkert, sőt még a medvéknek szánt férőhely sem készült el. Persze abban az időben Kristóf még bocs volt, így aránylag könnyen meg lehetett oldani ideiglenes elhelyezését is. Kristófra első állatgondozónk, az olasz származású *Angelo Guzzanto* viselt gondot (Angelo mester még harminc évvel később is kertünkben dolgozott vezető állatgondozóként), s a barna bundás állat csakhamar a kert munkatársainak első számú kedvence lett. Aztán 1866 nyarára elkészült Kristóf végleges férőhelye, augusztus 9-én pedig végre a kapuk is kitérültek, és a közönség végre birtokba vehette a kertet. Bár sokféle állatot meg lehetett csodálni, a látogatók tetszését is Kristóf nyerte el leginkább. Népszerűségéhez játékos természete és az emberek iránti érdeklődése egyaránt hozzájárult. Persze leginkább arra törekedett, hogy a közönségtől finom falatokat kunyeráljon (az állatok etetését akkoriban még nem tiltották), de sok időt töltött játékkal is. Az egyik kedvence egy számára esztergált fagolyóbis volt, amelyet nagy kedvvel pofozgatott vízzel megtöltött kicsiny medencéjében.

Az ifjú barnamedve leghíresebb rajongója a haza bölcse, *Deák Ferenc* volt. Pesten akkoriban az a pletyka járta, hogy országgyűlési beszédjeinek fogalmazványát Deák először mindig Kristófnak olvasta fel. Egy másik történet szerint pedig, amikor egy alkalommal boternyője hegyével egy darab kenyeret nyújtott be Kristófnak, az állat az egész esernyőjét elszedte, s mivel nem sokkal később eleredt az eső, az államférfi végül bőrig ázott. Azt persze ma már nehéz megmondani, hogy ezekből a történetekből mennyi volt az igazság, de az tény, hogy Deák Ferenc a megnyitást követő években rendszeres, úgyszólván mindennapos látogatója volt az Állatkertnek, és a legtöbb időt valóban Kristóf ketrecénél töltötte.

Láposi Jenő így emlékszik vissza Kristófra az Állatkert lapja, A Természet 1942/8 számában:

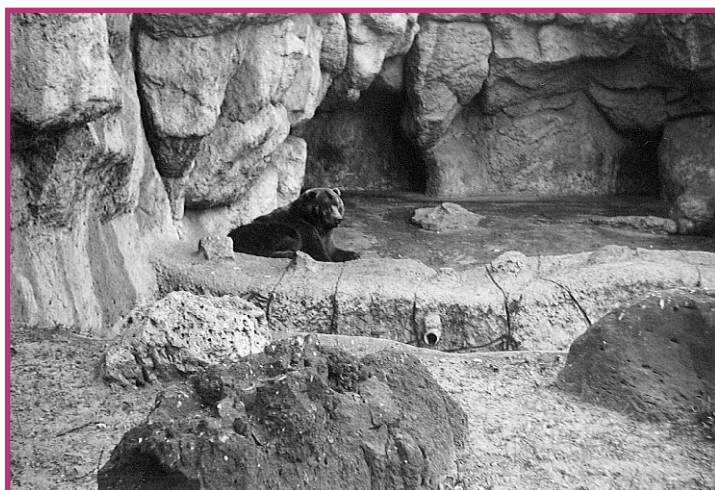
„Az első láttnivaló, a medvék barlangja, hatalmas élőfák közé volt beágyazva; ezt néhány vaskos kősziklából hordták össze és boltozták be. Előtte terebélyes vasketrec ágaskodott a magasba. Oda szánták a medvéket. De csak szánták, mert az öblös ketrecben csupán egy medve árválkodott a megnyitás napján. Az is csak kamasz mackó. Bocssaruját csak nemrég vetette le. Ez a fickó »Kristóf« nevet kapott. Angelo nevű gondozója boldogan mutogatta a közönségnek. Néha birokra is kelt vele és meghempergette a ketrec padlóján. A nagyreményű úrfi órákig eljátszogatott unalmában a víztartójába dobott nagy fagolyóval. Ámbár nem táncolt olyan kecsesen, mint Dunanan, a híres balletmester, de volt olyan fürgemozgású, mint a Heine által megénekelt »Atta Troll«, a népszerű német medve. Látogatói hamar megkedvelték.”

Hamarosan azért bővült a medveállomány: 1870-ben *Hegyessy Kálmán* már egy szíriai barnamedvéről is említést tesz Kalauz a pesti állatkertben című füzetében. *„Kitűnő szép példány, a közönség »Zsuzsi« névvel tiszteli meg”* – írja róla, de mellette azért Kristófról sem feledkezik meg: *„Kristóf néven ismert kedvence a közönségnek, mely sok jótéteményeiben részesíti, azért legszívesebben fogadja az érkezőt, de úgy illik is, mert Kricsi a legrégebb tagja az állatkertnek.”*

A régi időkben az volt a cél, hogy ha lehet, legyenek szelídek a medvék. Így persze nem volt éppen természetes a viselkedésük, de a megbízhatóbb állatokhoz a gondozók rendszeresen bejártak. Sajnos előfordult baleset is. *Major István* állatőr (akkoriban így nevezték az állatgondozókat) például, aki az 1866-os megnyitás óta dolgozott az Állatkertben, elég jó viszonyban volt az egyik barna medvével ahhoz, hogy vele egy térben tartózkodva takarítsa a ketrecet. 1881 nyarán azonban egyik alkalommal figyelmetlenségből a medve lábára lépett. Az állat éktelen haragra lobbant, majd gondozóját a combjánál megragadva jól megforgatta a levegőben. A többi gondozó nagy nehezen kimentette az akkor már eszméletlen Majort, akinek a lábán, a kezén és a mellkasán is nagy sebek voltak. A Rókus kórházban még magához tért, de mivel ekkoriban az antibiotikumokat az orvostudomány még nem ismerte, a sebek elfertőződtek, így a szerencsétlenül járt embert végül nem sikerült megmenteni. A régi idők medvéivel kapcsolatos történetek jó része azonban ennél sokkal vidámabb.

Élet a medvebarlangban

Az a bizonyos egykori, sziklás háttérű medvebarlang persze nem azonos a későbbi medvebarlangokkal: ezt az Állatkert átépítésekor, a huszadik század elején lebontották. 1912-ben készültek el a Nagyszikla oldalában azok a mesterséges sziklatatlanok, amelyekben a medvéket a későbbiek során láthatta a közönség. Ezeket a látványos barlangokat, melyeket a közönségtől akkor még széles szárazárok választott el, bő száz év alatt számtalan medve lakta. Barnamedvéink közt volt, amelyik magánszemélyek ajándékeként, állat-

kereskedőktől vagy éppen cirkuszosoktól került a városligeti intézménybe. Cirkusból került hozzánk 1929-ben *Plutó* is, aki 14 évesen korábban veszítette életét, akkor három éves párjával együtt, 1944 szeptember 14-én, az emlékezetes nagy háborús bombázás következtében. A harmincas évek elején éveken át születtek bocskok, ám néhány napos korukban elpusztultak. Idővel azonban egyre rendszeresebbé vált a sikeres szaporulat. A medvebocskok, amelyeket olykor az Állatövedében, mesterségesen neveltek fel, igazi látványosságot jelentettek, ahogy azt olvashatjuk *A természet* 1944/6. számában:

„Erdélyből kapott egyik barnamedvebocskunkat tanította be ápolója olyan mutatványokra, amelyeket azelőtt csak a majmokról láttunk. A kis medve kerékpáron jár, karonfogva sétál ápolójával, forgatja a sípláda kerekét és zenére táncol. Parancsszóra tiszteleg, majdnem mindig két lábon jár és a kapott csemegéért kezecsköl... ..Mackónk meleg napsütéses reggeleken fürdik is. Az elefántházhoz tartozó külső kis medencében a langyos gyógyvízben boldogan lubickol, szabályos mozdulatokkal úszik és csak szigorú parancsra hajlandó abbahagyni reggeli mulatságát.”

Már a háború után, 1949-ben került Hollandiából Budapestre *Hosszú*, aki 1971-ig, 22 éves koráig volt medvebarlangunk lakója. Nála is magasabb kort ért meg párja, *Bunkó*, akit 1977-ig láthatott a közönség. Termékeny párnak bizonyultak: sok éven át szinte minden évben születtek bocsaik. Utódaik közül többen cirkusban folytatták pályafutásukat (akkor még nem volt szokatlan, hogy az állatkertek cirkuszosoknak adták el a szaporulat egy részét), volt, aki más állatkertbe került (pl. az 1958-ban született *Dorka* Veszprémbe, az 1959-es születésű *Zsófi* pedig Debrecenbe) ám egyikük, az 1957-ben született, *Nóra* nevű nőstény 31 és fél évet élt nálunk, és 1988-ban költözött az égi málnabokrok közé. Feltehetőleg a tartástechnológiai, takarmányozási is állatorvosi ismereteknek köszönhető, hogy a medvék (is) egyre tovább éltek az Állatkertben.

Az Állatkert régebbi munkatársai, akik legalább negyedszázada a kert dolgozói, pályájuk kezdetekor még hallhatták az akkori öregektől a felfedező útra indult *Nóra* történetét. A sztori azokból az időkből való, amikor az állatkerti létesítmények műszaki állapotát az határozta meg, hogy a háború utáni nyomorúságos, építőanyag hiányos időkből melyik létesítményt hogyan sikerült valamelyest helyreállítani. A medvék férőhelyén például előfordultak olyan részek, ahol a csavarok vagy a hegesztés engedett, ha valamelyik állat komolyabban nekidőlt. Így jutott ki *Nóra* is a férőhelyéről, és indult sétára egy álmos reggelen az akkori medvesor környékén. Előbb a közeli illemhelynél kíváncsiskodott, emlékezetes perceket szerezve az ott szolgáló teljesítő végcsésznének, majd az ellenkező irányba indulva a mostani kürtőskalácsos házikóban

akkor működő édességáros portékája keltette fel érdeklődését. A kioszkban ülő bácsi már jóval a háború előtt is ott dolgozott, így meg sem lepődött a medve közeledésén: nápolyival kezdte elterelni az állat figyelmét, mielőtt az maga választott volna a kínálatból. A baj csak az volt, hogy a készletet nem egy ilyen étvágyú vendégre szabták, így az édességáros már azon töprengett, mi lesz, ha elfogy a nápolyi. Ezt azonban végül nem kellett kipróbálni, mert hamarosan megjelent *Huszár Sanyi bácsi*, a ragadozók legendás főápolója, aki szépen visszavezette Nórát a helyére.

Huszár Sanyi bácsi jól viszonyt ápolt a medvékkel

A legnagyobb barnamedvék

Az európain kívül a barnamedvének más alfajai is előfordultak Állatkertünkben. *Barni*, *Bea* és *Berci*, a kamcsatkai medvék 1974-ben és 1977-ben kerültek az Állatkertbe; *Berci* és *Bea* a Berlieni Állatkertben született, *Barni* pedig Schönbrunnban. *Bea* 18, *Berci* 19, *Barni* pedig 22 évet élt nálunk. Mindkét nőténytől született bocs is 1992-ben, ám sajnos *Bea* kicsinye 10 napos korában elpusztult, majd fél évvel később az anyja is. *Barni* azonban 1992-ben és '93-ban is életképes bocsokat szült – közülük több Nyíregyházára került 1995-ben. 1996-os halála után nem éltek kamcsatkai medvék az Állatkertben egészen 2014-ig, amikor az éppen megüresedett jegesmedve-kifutót foglalta el ennek az alfajnak két példánya. Népszerű hím grizzly medvénk, *Sheriff* nem a vadnyugaton, hanem a Lipcsei Állatkertben született, és 1982-től élt a pesti medvebarlangban. Párja, *Sára* vele együtt érkezett, és egyszerre is távoztak tőlünk: utolsó éveiket a Veresegyházi Medveotthonban éltek le. *Sheriff* földi maradványai halála után hazatértek hozzánk: kitömött porhüvelye ma is látható a Hetedhét Palotában. 28 évet élt. Az idősebbek még emlékezhetnek arra a hatalmas hím kodiakmedvére is, aki az egyik medvebarlang lakója volt. *Hanns* a Kölni Állatkertben született, és 1981-ben bekövetkezett haláláig gyönyörködhetett benne a budapesti közönség. Az ezredforduló után szíriai barnamedvék éltek Állatkertünkben. Egyikük, *Vali* volt az, aki megmentett egy vízbe esett dolmányos varjút, s az erről készült videofelvétel bejárta a világot. *Valitól* és párjától, *Defoe*-tól helyhiány miatt kellett megválnunk, de nem jártak rosszul: ők is a Veresegyházi Medveotthon kényelmes, tágas kifutójába kerültek.

Egyéb medvefajok Budapesten

Az Állatkert 1912-es útmutatója szerint az egykori rácsos ketrecekben, az ún. „Kismedvesoron” akkor a barnamedvebocsok mellett maláj medvék éltek, melyeket a füzet így mutat be: „*Hátsó-Indiából valók, gyümölcsöt, kenyeret esznek, egész nap kapaszkodnak a rácson és a sziklafalon; szelíd természetűek.*” A nyitott barlangok lakói közt említi az örvös- és az ajakos medvét, valamint a baribált, melyet igen veszélyes állatként ír le. 1938-ban *gróf Széchenyi Zsigmond* ajándékként egy pár ajakos medve került az Állatkertbe. Indiából származó, vadon befogott állatok voltak, és sajnos nem éltek sokáig: a nőtény mindössze két évesen, 1940-ben, a hím pedig 1944-ben, hat és fél éves korában pusztult el. 1947-ben olasz állatkereskedőtől újabb pár ajakos medve érkezett. A nőtény a *Lajhár*, a hím pedig a *Szepe* nevet kapta,

utalva a faj angol nevére: *sloth bear*, azaz lajhármedve. Lajhár 1958-ban, 11 évesen, Szepi pedig 1963-ban, 16 évesen szenderült jobblétre, sajnos utódok nélkül. A trópusi medvék valószínűleg nem érezték jól magukat a hűvös barlangokban, amelyekről A Természet már 1928-ban megírta: „*A sziklabarlang, sajnos, oly alkotású, amelyben exotikus állatot életük veszélyeztetése nélkül tartani nem lehet.*” Nagyobb szerencsénk volt az amerikai feketemedvével, más néven baribálokkal: a *Jancsi* nevű hím, amelyet 1968-ban, kis bocs korában a Berliini Állatkert ajándékozott Budapestnek, 1989-ig, vagyis több mint 20 éven át volt a Kert lakója. Párja, *Juliska* szintén 20 éves korában, 1988-ban hagyott itt minket.

Egykor az állatoknak egyszerű, magyar személynéveket adtak: egykori medvéink közt is bőven találunk *Palit*, *Bözsit*, *Gyurit* vagy *Zsófit*. *Pistának* és *Zsuzsinak* hívták azt a két örvös medvét, amelyeket *Julius Mohr* állatkereskedőtől vásárolt az Állatkert 1928-ban. Ekkor már élt nálunk egy vadon fogott nőstény örvös medve, *Zseti*, ő azonban 1932-ben elpusztult. 1933-ban a közönség is, és maguk az állatkerti szakemberek is nagy örömmel látták a január 10-én született örvös medve gyarapodását. Az örvös medvéknek ugyan már korábban is voltak bocsaik, de az apróságok rendszerint nem sokáig maradtak életben. Az 1933-as bocs viszont rendben felcseperedett, s így történt ez a következő évben megszületett testvérel is. Ez akkoriban világra szóló eredménynek számított, hiszen korábban egyetlen más állatkertben sem volt példa a faj sikeres szaporítására.

Ennek a párnak, majd a következő örvösmedve-triónak, a *Pityu* nevű hímnek és a *Piri*, illetve *Lili* nevű nőstényeknek még számos bocs született; került belőlük Belgrádba, Hamburgba, Pozsonyba, Bajmócra, Debrecenbe, Pécsre, Veszprémbe, Usti Nad Labem-be, valamint a lengyelországi Chorzów állatkertjébe is. 1940-ben egy örvösmedve-bocsot a közönség szórakoztatása érdekében különféle mutatványokra is betanítottak: két lábon járt, kézen állt és kerékpározott. *Pityuék* helyébe a '80-as években *Gizi* és *Totyak* lépett. Az örvösmedvék tartásáról azonban az Állatkert végül kénytelen volt lemondani: a „Kismedvesor”, ahol éltek, nem felelt meg a korszerű medvetartás feltételeinek, ezért lebontásra került.

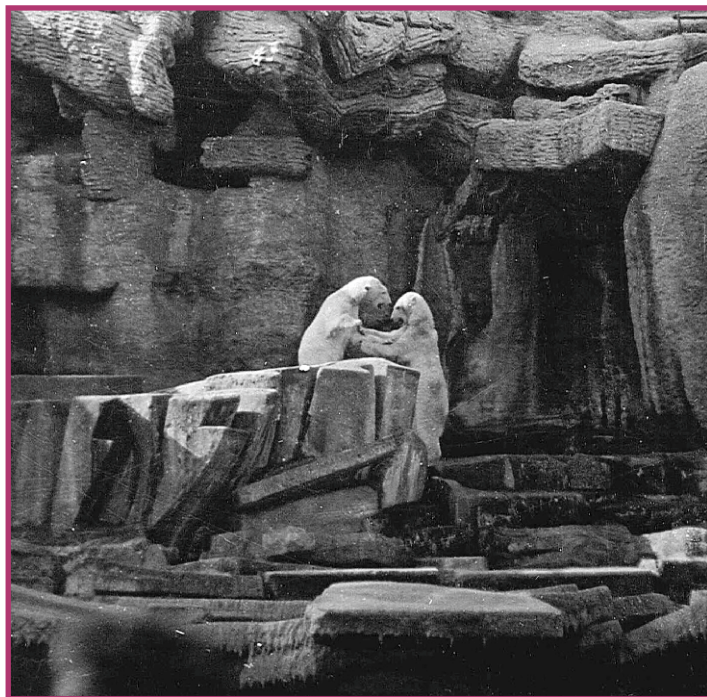
Részlet A Természet című újság 1940-es évben megjelent egyik számából a betanított örvösmedvékről

Örvösmedve-bocsok

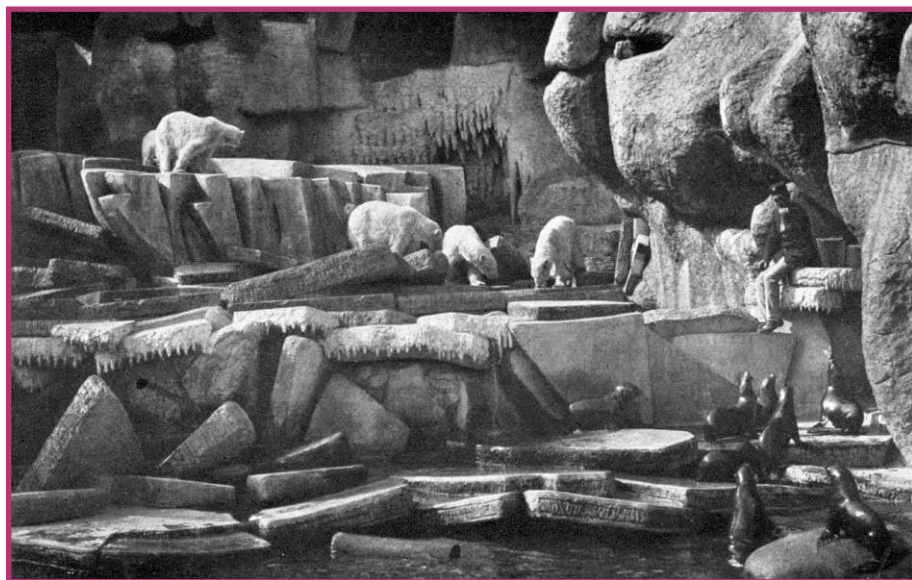
Megtörik a jég

Jegesmedvék már a századelőn is éltek a Budapesti Állatkertben: az 1912-es újrainvitásra öt fiatal jegesmedve érkezett, hogy elfoglalják a Kisszikla újonnan épült panorámakifutóját. *Amudsen I. és II.* 1924-ben lett a szikla lakója, és bár egyikük két évvel később elpusztult, a másik 1935-ig, tízéves koráig élt nálunk, ami akkoriban nagy dolognak számított egy sarkvidéki állattól mérsékelt égövi körülmények között. A velük együtt érkezett két nőstény közül *Zsuzsi* 1930-ban, *Böske* pedig 1944-ben, 20 évesen távozott a földi világból. 1930-ban, '31-ben és '32-ben bocsai is születtek, de sajnos ezek a bocsok még nem maradtak életben. 1933-ban azonban megtört az a bizonyos sarkvidéki jég: ez volt az első alkalom, hogy mérsékelt égövi állatkertben sikerült jegesmedvebocsot felnevelni! *Anghi Csaba* így írt a jegesmedvéknek a melegebb éghajlathoz való alkalmazkodásáról 1934-ben *A Természet* hasábjain:

„A mi jegesmedvéink aránylag könnyen megszokták nyári melegünket, mert 1925 május 10-e óta, amióta itt élnek, semmiféle betegség nem mutatkozott rajtuk. A nyári meleget azonban a hideg vízben való gyakori fürdéssel ellensúlyozzák. Aki jegesmedvéinket alaposan megfigyelte, láthatta, hogy nyáron valóban szép, tiszta a bundájuk, ami a bőséges fürdés következménye. Télen ellenben rendszerint piszkosabbak, mint nyáron. Két évvel ezelőtt annak tulajdonítottuk ezt, hogy a tisztogatásra való víz vezetéke javítás alatt volt, azért férőhelyüket nem lehetett kellő módon tisztogatni. A múlt évben és az idén is kifogástalanul működik a tisztogatásra való vízvezeték, jegesmedvéink bundája mégsem olyan tiszta, mint nyáron. Fokozott figyelmet fordítottunk erre a kérdésre és észrevettük, hogy jegesmedvéink télen nem szeretnek fürödni. Csakis akkor mennek be fürdőmedencéjükbe, amikor halat dobunk bele. Ekkor is csak elkapják a halat és azonnal kijönnek a medencéből; vagyis a mi éghajlatunk alatt a jegesmedve télen fázik a fürdéstől! Bármennyire hihetetlenül hangzik is ez a megállapítás, kétségtelen, hogy a téli fürdőzéstől idegenkedő jegesmedvék esete érdekes bizonyíték ennek a sarkvidéki állatfajnak a mi éghajlatunkalatt való meghonosodására.”

Harminckilenc jegesbocs

Az első sikeresen felnőtt jegesmedvebocsnak később Belgrád lett az otthona. 1937-ben egyszerre négy jegesmedvének, egy hím és három nőstény is érkezett Hamburgból. Életüknek 1944 szeptember 14-én ugyanaz a bombázás vetett véget, amelynek áldozata lett a korábban említett barnamedvepár is. Helyüket 1948-ban és 49-ben *Zsuzsa*, *Bözszi* és *Gazsi* töltötte be. *Zsuzsa* 1957 karácsonyestéjén született bocsait, *Rómeót* és *Júliát* ismét sikerült felnevelni. 1961-ben és 62-ben is

születtek jegesmedvebocscok, utóbbiak közül *Pali* kétéves korában a Pécsi Állatkertbe került, ahol még 10 évet élt. Ugyancsak Pécs lett az otthona az 1964-ben született *Bettynek*, az 1965-ben világra jött *Pacsi (Patschi)* pedig elhagyta az országot, és a Salzburgi Állatkertben élte le életét, 23 éves koráig. Zsuzsi medve egyébként 1985-ben pusztult el – 37 évet élt, s ezalatt 14 bocsot hozott világra. Az idők során egyébként összesen 61 jegesmedve élt nálunk, közülük 39 itt is született. A továbbiakban is rendszeresen születtek és nőttek fel fehér mackók a budapesti Kisziklán, többek között az 1972-ben hozzánk került *Törpe* és *Barbara* nevű nőtényektől. Ezek apja már *Rudi* volt, aki 1972-től 1996-ig, 23 éves koráig volt a Kiszikla ura. Barbara és Rudi frigyéből született 1990-ben *Lady* is, akinek kijelölt párja lett volna az 1991-ben, Kölnben világra jött *Vitus*. Ám kettejüknek hosszú együttlét után sem lett utódja: mint a szaporodásbiológiai vizsgálat kiderítette, *Lady* meddő volt. A tenyésztésre ilyenformán alkalmatlan, bemutatási szempontból teljes értékű nőtény ekkor Dániába költözött, ahol 2014-ig, 23 és fél éves korában bekövetkezett haláláig élt. Az ő helyére érkezett 2011-ben *Bimba*, aki azonban még abban az évben elpusztult – amint a boncolás kiderítette, májdaganata volt. 2012-ben, húszéves korában *Vitus* is elköltözött az égi jégmezőkre – a hatalmas mackó földi maradványai preparálva a Hetedhét Palotában magasodnak a látogatók feje fölé.

A jelenkor mackói

Ezután néhány évig nem volt jegesmedve az Állatkertben: helyüket a korábban említett két kamcsatkai barnamedve, *Romulus* és *Tibor* foglalta el. Ők a Budakeszi Vadasparkba költöztek 2017-ben, hogy átadják a helyüket *Belijnek* és *Szerijnek*, az Oroszországból érkezett jegesmackó-testvéreknek. Így viszont az Állatkert barnamedve nélkül maradt, a közönség pedig nagyon hiányolta az „igazi” mackókat, ezért aztán 2018-ban megérkezett Marosvásárhelyről *Balú*, aki ma az egyik régi, felújított és kibővített medvebarlangban él. A két fiatal jegesmedve azonban megint csak néhány évig cseperedett nálunk, aztán továbbköltöztek, és helyüket *Taiko*, jelenlegi jegesmedvénk foglalta el, aki Franciaországból érkezett. Ők ketten képviselik tehát ma a valódi medvéket a Városligetben, ám mellettük még ormányosmedvével, vörös macskamedvével és az édesszájú mézmedvével, azaz farksodrókkal is találkozhat a látogató a Budapesti Állatkertben.

Balú barnamedvénk

Taiko jegesmedvénk

Készítették:

Bagosi Zoltán
Hanga Zoltán
Horváth Alexandra
Koczor-Dombi Rita
Mirtse Áron

2021
Budapest